

УДК 351.823:338.431

Ю. Ульяновченко

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Досліджено інструменти державного регулювання конкурентного середовища в аграрному секторі економіки. Зазначено, що застосування обґрунтованих інструментів державного регулювання забезпечить розвиток аграрного сектора та стимулюватиме виникнення й посилення конкуренції.

Ключові слова: державне регулювання, інструменти державного регулювання, аграрний ринок, аграрний сектор, конкурентне середовище.

Стимулювання розвитку конкурентних відносин визнається найкращим у світовій практиці засобом державного регулювання економіки. Стимулювання розвитку добросовісної конкуренції забезпечує спрацювання саморегулюючої функції ринку. Роль держави у цих процесах полягає у забезпеченні формування конкурентного середовища, де будуть припинятися і запобігатися будь-які прояви недобросовісної конкуренції. Аграрний сектор економіки України має певні специфічні риси конкурентного середовища. Так, у сільському господарстві України, частині аграрного сектора, на сучасному етапі відсутня конкуренція між виробниками у сфері збуту виробленої сільськогосподарської продукції, що, на нашу думку, негативно позначається на браку мотивації у господарників до удосконалення та розвитку самих підприємств. Звідси ми маємо кризовий стан галузі й більшості сільськогосподарських виробників суспільного сектора (агрохолдинги у цих процесах є винятком). Сільське господарство характеризується відсутністю змагального духу й стимулу до самовдосконалення. Водночас політичний тиск таких чинників галузевої конкуренції, як постачальників матеріально-технічних засобів та покупців вирощеної продукції.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку механізмів державного регулювання та ролі конкуренції в ньому зроблено у працях О. Амосова, В. Андрійчука, В. Бакуменка, В. Бойка, В. Воротіна, Ю. Губені, Б. Губського, С. Дем'яненка, І. Заславської, В. Збарського, С. Кваші, В. Корженка, О. Коротич, В. Князева, М. Лагініна, Т. Лозинської, О. О. Рижкова, Н. Маслака, Могильного, Н. Нижник, О. Оболенського, Г. Одінцової, Б. Пасхавера, В. Трегобчука, Р. Фатхутдинова М. Хорунжого та інших.

Але всі ці аспекти не повною мірою забезпечують та не до кінця висвітлюють вплив держави на розвиток конкурентного середовища. У науковій літературі не повністю розкриваються інструменти державного регулювання розвитку конкурентного середовища та недостатньо досліджена участь державних органів у забезпеченні конкуренції на аграрному ринку.

Метою статті є обґрунтування необхідності державного стимулювання розвитку конкурентного середовища в аграрному секторі.

У багатьох наукових роботах першим інструментом державної підтримки аграрного сектора розглядається субсидування, дотації та інші види прямої підтримки сільськогосподарського виробництва. Вивчення практики застосування цих методів показало існування протилежних підходів до рішення проблеми розвитку сільського

господарства. Більшість розвинених країн фінансує утримання галузі, проте активніше порушуються питання скорочення цієї статті бюджетних витрат.

У США та Євросоюзі завжди існували механізми підтримки сільгоспвиробників. Але найчастіше вони суперечили основним ринковим законам попиту і пропозиції, або застосовувались відверто протекціоністські методи щодо інших країн-виробників. Тому в останні два десятиліття ми спостерігаємо курс на лібералізацію цінової політики в сільському господарстві в США, а найперше в країнах Євросоюзу [1]. У 2012 р. Сенат США схвалив законопроект про скорочення витрат на сільське господарство, покликаний заощадити 23,6 млрд дол. за десять років. Найбільше коштів планується заощадити завдяки завершенню програми прямого субсидування фермерів, які вирощують зернові, обсяг якої становить 5 млрд дол. щорічно. Загалом з чотирьох програм підтримки сільського господарства намічають залишити лише одну [2].

У Європейському Союзі фінансування аграрного сектора за останні десятиліття було значно скорочено. Нині ЄС витрачає лише 0,4% свого ВВП на сільське господарство. Двадцять років тому ця цифра становила 0,6%. Підрахунок загальних державних витрат країн Євросоюзу засвідчує, що витрати на аграрну політику становлять менше ніж 1% [3]. Сплата фермерам значних сум дотацій давала змогу відчувати їм себе впевненим у завтрашньому дні, проте це створювало величезні диспропорції в економіці й вимагало значних витрат європейського бюджету [4]. Рішення про зменшення фінансування галузі було зумовлено не тільки кризовими явищами в економіці й необхідністю перегляду статей фінансування, а й корисністю надання такої підтримки. Моніторинг показує, що незважаючи на величезні структурні зміни галузі, аграрії демонструють украй низьку динаміку зростання доходів. За підрахунками європейського статистичного бюро Eurostat, у 2009 р. європейські фермери мали дохід не більший, ніж у 1994 р. [5]. У середньому країни Європейського Союзу сплачують фермерам за різними програмами приблизно 300 євро на гектар [6].

Причина низької ефективності діяльності фермерів зумовлена втручанням держави у ринкові механізми регулювання, порушенням дії закону конкуренції природного відбору. Державна підтримка залишає працювати у галузі недбайливих господарів, знижує їх прагнення до самовдосконалення, призводить до втрати підприємцями інтересу до поліпшення власних конкурентних позицій. Відсутність дієвої конкуренції притупляє стимули до впровадження новин і вдосконалень, сприяє ослабленню мотивації до досягнення конкурентних переваг за рахунок власних внутрішніх джерел: безперервного оновлення технології й техніки, заснованої на вищих досягненнях науково-технічного прогресу; постійного і динамічного інноваційного менеджменту і маркетингу; використання раціонального ризику тощо [7].

Для уникнення таких процесів розвинені країни зараз переглядають механізми надання підтримки, часто йдеться про перехід до непрямих бюджетних виплат, хоча і ця пропозиція також піддається жорсткій критиці з боку окремих фахівців. Деякі країни зробили значний поступ у вирішенні проблеми шляхом ліквідації субсидій та інших видів прямих виплат. Наприклад, у Бразилії фермери з метою підвищення конкурентоспроможності застосовують найсучасніші технології, які дають змогу суттєво зменшити виробничі витрати [8]. Вище ми згадували, що фермери Нової Зеландії не бажають повертатися до часів субсидій [9]. У Канаді виробники молока не мають жодної державної підтримки, а для введення в стадо однієї голови фермеру потрібно придбати квоту вартістю 35000 доларів [10].

Вивчаючи досвід державного регулювання конкурентного середовища Європейських країн, Ю. Губені робить висновок, що аграрна політика повинна мінімально містити такі напрями, як дотаційна політика та економічна підтримка сільського господарства [11]. Ми погоджуємося з думкою вченого й переконані в необхідності перегляду існуючого механізму підтримки сільського господарства в Україні в напрямі створення стимулів його прогресивного розвитку.

У нинішній час найбільш розповсюдженими формами державної допомоги і підтримки є прямі субсидії, звільнення від податків, державні кредити під пільгові відсотки, безвідсоткові або низьковідсоткові позики, повне покриття витрат у випадку успіху проекту, відстрочка податкових і соціальних платежів до бюджету, переважний доступ до державних контрактів. Безсистемна реалізація цих заходів, поширена на сучасному етапі, ускладнює становлення конкурентних відносин і першочерговим робить завдання створення нормативної бази державної допомоги для вирівнювання умов господарювання з обов'язковою регламентацією її окремих видів [12].

Найефективнішими вважаються непрямі методи підтримки вітчизняних виробників. До заходів, які використовують уряди майже усіх індустріально розвинених країн для поліпшення конкурентоспроможності економіки, належать: девальвація, дерегулювання (зменшення адміністративного тиску на суб'єкти господарювання), приватизація, податкові та інші послаблення, державні замовлення тощо [13]. Держава має застосовувати збалансований перехід між використанням протекціоністських заходів, які здатні у короткотерміновій перспективі підтримати існуючі конкурентоспроможні галузі або створити нові, і розвитком факторів або умов, що формують конкурентоспроможність вітчизняного виробництва [14].

Водночас в окремих країнах, де уряд робить ставку на прискорений розвиток аграрного сектора і поступове заміщення імпорту продовольства продукцією вітчизняного виробництва, прийнято рішення про збільшення прямого фінансування галузі. Так, Міністерство сільського господарства Російської Федерації наприкінці 2012 р. уклало 68 угод із регіонами щодо надання субсидій з федерального бюджету на підтримку фермерів-початківців і 63 – на розвиток тваринницьких ферм. Суб'єкти федерації зобов'язуються підтримати 2299 господарств початкуючих фермерів, сприяти розвитку 568 сімейних тваринницьких ферм, що надасть змогу створити 8,6 тис. нових постійних робочих місць у сільській місцевості. Очікується, що завдяки цим заходам в аграрний сектор економіки буде залучено приблизно 10 млрд руб. [15]. Історія покаже раціональність такого урядового рішення.

Республіка Казахстан, наприклад, прийняла рішення про зміну фокусу допомоги сільськогосподарським виробникам. З метою удосконалення діючої системи фінансової підтримки суб'єктів АПК, заплановано переорієнтувати бюджетні кошти, призначені для сплати субсидування пшениці та інших культур в межах програми здешевлення паливно-мастильних матеріалів та інших товарно-матеріальних цінностей, необхідних для проведення весняно-польових та збиральних робіт, на інші напрями державної підтримки:

- субсидування ставки винагороди по лізингу сільськогосподарської техніки;
- гарантування закупок сільськогосподарської продукції;
- гарантування надання кредитів для проведення весняно-польових та збиральних робіт [16].

Світовий досвід державної підтримки сільського господарства виробив таку форму поєднання інтересів виробників і споживачів продовольства, як надання фермерам

бюджетної допомоги за неціновими каналами. Ця форма підвищення доходів сільськогосподарських товаровиробників набирає в Україні все більшого поширення. Бюджетні кошти спрямовуються або на здешевлення ціни виробів і послуг, які купує агросфера, або як прямі платежі на одиницю площі, голову худоби, одиницю продукції, що не включаються у ціну виробника, а через неї в ціну споживача [17].

Незважаючи на щорічне витрачання значних бюджетних сум на розвиток сільського господарства, ситуація в галузі залишається незадовільною. Основними причинами неефективного використання коштів державного бюджету, які виділяються на підтримку АПК, на думку В. Збарського, є недосконалість механізмів одержання й розподілу бюджетних засобів і порушення бюджетної дисципліни при їх використанні. Щорічна зміна правил та механізмів фінансування з державного бюджету, їх громіздкість, запізниле затвердження й внесення до них неодноразових змін протягом року спричиняє несвочасне одержання коштів державної фінансової підтримки та неефективне їх використання і повернення в кінці року до державного бюджету [18].

При вивченні світового досвіду у розробці заходів державної підтримки сільського господарства необхідно враховувати одну важливу відмінність умов функціонування сільського господарства України. Зусилля урядів більшості країн спрямовані на розвиток вітчизняних галузей і, водночас, – на недопущення перенасичення внутрішнього ринку продукцією шляхом обмеження виробництва. Акценти державної допомоги в розвинених країнах нині зміщуються з підтримки виробництва до підтримки доходів фермерів через так звані заходи, які не стимулюють зростання виробництва [19].

В Україні обсяги сільськогосподарського виробництва по більшості видів продукції ще не задовольняють внутрішні потреби країни. А інтерес світового ринку до українського продовольства відкриває перспективи для значного приросту виробництва продукції. Тому державне регулювання аграрного сектора має бути спрямоване, насамперед, на стимулювання розвитку сільського господарства. Розвиток цей необхідний у двох напрямках: збільшення обсягу виробництва продукції й покращення рівня її якості відповідно до вимог вітчизняних та міжнародних стандартів.

Враховуючи складену ситуацію, з метою підвищення ефективності регулятивної функції держави, розробка системи державних заходів має враховувати складений низький імідж різного роду державних програм серед сільгоспвиробників, що може виступати гальмівним фактором у досягненні урядом поставлених цілей. За дослідженнями науковців, при розподілі коштів державного бюджету, виділених на підтримку сільськогосподарських товаровиробників у розрізі областей, у 2009 р. Міністерство аграрної політики не дотримувалося принципу справедливості й упередженості, що призвело до порушень у їх витрачанні. Унаслідок цього фінансова допомога, виділена на одне фермерське господарство, в розрізі регіонів різнилася у 13 разів [20].

Відповідно до опитування, проведеного Інформаційним агентством “АПК-Інформ”, кількість і частка сільгоспвиробників, які не задоволені політикою держави в області регулювання галузі, з кожним роком стає все більшою. 85% респондентів повідомили, що дії держави негативно впливають на розвиток господарств і їх інтереси не представлені належним чином у політиці. Жоден із опитаних керівників підприємств не планує звертатися за державною підтримкою [21]. Низка господарств скаржаться на зростаючий адміністративний і фіскальний тиск й відмовляються від різних видів державної підтримки для уникнення спілкування з фіскальними органами. Зокрема,

після прийнятого урядом рішення щодо компенсації втрат із державного бюджету за загиблі посіви озимих культур (в розмірі майже 100 грн/га при втратах понад 2000 грн), контролюючі органи почали перевірку їх використання, незважаючи на те, що сільгоспідприємства ще не отримали кошти з державного бюджету [22]. Подібних прикладів і скарг можна навести ще багато. Більшість виробників у своїх планах покладаються лише на власні зусилля, що, з точки зору закону конкуренції, забезпечує їм формування стійких конкурентних позицій.

Усунення державою недоліків, що формують низький імідж різномірних державних програм, має відбуватися через дотримання державними агентами й державними установами правил етики ділового спілкування й виконання прийнятих зобов'язань.

Враховуючи відсутність у більшості випадків у сільському господарстві конкуренції у сфері збуту продукції, що призводить до браку мотивації до удосконалення та розвитку (про що вже згадувалося вище), зміст державних стимулів розвитку галузі має передбачати створення штучних умов конкуренції між виробниками. До того ж, членство України в Світовій організації торгівлі накладає зобов'язання по скороченню обсягів прямої державної підтримки сільського господарства.

Зважаючи на значимість окресленої проблеми, Кабінет Міністрів 19 вересня 2012 р. схвалив Концепцію Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. Визнано, що в країні є низький рівень розвитку конкуренції на товарних ринках, що негативно впливає на ефективність їх функціонування. Метою прийнятої зазначеної програми є розвиток конкуренції як одного з основних засобів забезпечення сталого економічного зростання, покращення умов ефективного функціонування товарних ринків, удосконалення механізму їх державного регулювання. Важливе значення у зазначеній вище програмі має залучення інститутів громадського суспільства до участі у формуванні та реалізації антимонопольно-конкурентної політики [23].

Зміст державної політики захисту конкуренції в аграрній сфері М. Хорунжий вбачає у таких заходах:

- демонополізація фондівиробничих, переробних і сервісних підприємств;
- лібералізація взаємозв'язків із сільським господарством;
- створення інтегрованих виробництв і формувань.

Робота і діяльність у цьому напрямі розглядається як формування ринку матеріально-технічних ресурсів та виробничих послуг; формування міжгалузевих асоціацій і об'єднань агропромислового спрямування; оперативне реагування державних структур на монополістичні дії підприємств і організацій [24].

Для підтримки сільськогосподарського виробника і регулювання аграрних ринків держава використовує такі інструменти, як цінова політика, податкова політика, бюджетна підтримка, надання пільгових кредитів, у тому числі здешевлення відсоткових ставок для кредитування сільськогосподарського виробництва, митно-тарифне регулювання, сприяння розвитку страхування тощо [25].

Сприятиме стимулюванню розвитку сільськогосподарського виробництва розповсюджене у розвинених країнах державне замовлення на сільськогосподарську продукцію для поповнення продовольчого фонду країни. Закупка продукції до державного фонду за гарантованими привабливими цінами, зі своєчасним розрахунком з боку держави будуть спонукати виникнення конкуренції між сільгоспвиробниками за право укладення такого контракту. Важливим пунктом контракту має бути безумовна вимога постачання продукції лише належного рівня якості.

Значну увагу експерти та аграрії-практики приділяють кредитуванню, тобто програмі здешевлення кредитних ставок, оскільки фінансування сільськогосподарського виробництва, в умовах нерівномірного за календарним періодом надходження доходів, завжди було актуальною проблемою. Потреби в кредитах українського аграрного сектора нині задовольняються лише на 10 – 20% [26] і, водночас система кредитування містить низку недоліків. Насамперед поширена нерівномірність державної кредитної підтримки серед агропідприємств. Так, у 2006 – 2011 рр. більше 70% підприємств не мали кредитної підтримки, 20% – одержали лише 3% від загальної суми підтримки, що становило менше 1% від реалізованої ними продукції, а 6% підприємств мали 74% суми кредитної підтримки. Здешевлення вартості кредитів у 2009 – 2011 рр. одержали лише 3% агропідприємств [27]. За даними директора департаменту фінансів Міністерства аграрної політики та продовольства України О. Кравцова, на сьогодні кредитування підприємств агропромислового комплексу є нецивілізованим, що пояснюється:

- відсутністю ринку земель сільськогосподарського призначення, що унеможлиблює кредитування під заставу землі;
- відсутністю ринку страхування сільськогосподарської продукції;
- завищеною вартістю застави для підприємств АПК (співвідношення обсягу кредитів до вартості застави – 1:2,5–3);
- небажанням банків брати в заставу майбутній урожай;
- завищеними відсотковими ставками банківських кредитів [28].

Дослідження показали, що заходи державної кредитної підтримки проводяться бесистемно, не прив'язані до конкретних трансформаційних перетворень, які необхідно здійснювати. Компенсаційно-витратний підхід до розподілу фінансових ресурсів, який не пов'язаний із показниками ефективності господарювання, призводить до нераціонального використання кредитних коштів і не стимулює розширене відтворення. Вченими пропонується змінити напрям кредитної підтримки, зокрема галузі тваринництва, адаптувати його до практики західних країн шляхом переорієнтації частини коштів на участь держави у фінансуванні створення культурних пасовищ у зонах найбільшого зволоження (Полісся, Карпати, окремі зони Лісостепу) та формування у цих зонах стада м'ясних порід худоби [29].

Експерти зазначають, що нині альтернативою банківським кредитам можуть бути кредитні спілки, гранти в різних міжнародних проектах, безповоротна фінансова підтримка, різні компенсаційні програми з держбюджету. Проте всі вони мають значні обмеження та вузькі умови, тому реальною альтернативою і конкуренцією банківським кредитам можуть бути лише локально [30].

Певні надії на покращення фінансування сільськогосподарського виробництва покладаються на аграрні розписки, закон щодо функціонування яких набирає чинності з 18 березня 2013 р. Цей документ використовується в операціях із сільськогосподарською продукцією. Аграрна розписка встановлює забезпечення виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою заставою його майбутнього врожаю. Предметом такої застави може бути виключно майбутній врожай сільськогосподарської продукції [31].

Не обмежується правилами членства в СОТ такий інструмент підтримки сільськогосподарських виробників, як страхування їх доходів, що належить до переліку заходів “зеленого” кошика, зокрема компенсація частини страхового платежу. З 1 липня 2012 р. набув чинності Закон України “Про особливості страхування

сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», де ст. 25 передбачає державну підтримку страхування сільськогосподарської продукції шляхом надання з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплачених ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції [32].

Висновки

Основний зміст та складові інструменти механізму державного регулювання аграрного ринку мають бути такі:

- спеціальне законодавство з регламентації організації та функціонування сільськогосподарського ринку;
- регулювання попиту та пропозиції;
- регулювання доходів господарських суб'єктів;
- регулювання експортно-імпортного режиму;
- бюджетне фінансування цільових соціальних програм.

Запровадження урядом країни вказаних заходів і використання обґрунтованих інструментів забезпечить розвиток аграрного сектора економіки й конкурентного середовища в ньому. Низький рівень конкурентоспроможності України у світовому вимірі не може бути перешкодою на шляху до розвитку. За оцінками експертів, останні десять років темпи зростання економіки в країнах, що розвиваються, були майже вчетверо вищими, ніж у розвинених державах і, як очікується, ця тенденція збережеться. За деякими прогнозами, до 2025 р. понад половину приросту світового виробництва забезпечуватимуть шість найбільших країн із ринковою економікою, яка ще тільки формується: Бразилія, Індія, Індонезія, Китай, Республіка Корея й Російська Федерація. Тому застосування обґрунтованих інструментів державного регулювання в Україні забезпечить розвиток аграрного сектора й стимулюватиме виникнення та посилення на ньому конкуренції.

Література

1. Пастарнак О. Ціна: ризики та страхування її за допомогою аграрних ф'ючерсних бірж / Олена Пастарнак // Агробізнес сьогодні [Текст]. — 2012. — № 10. — С. 24—26.
2. Сенат США “урізує” допомогу фермерам // Пропозиція [Текст]. — 2012. — № 7. — С. 10.
3. Пальс Л. Серйозна розмова: майбутнє аграрної політики ЄС / Людгер Шульце Пальс // Пропозиція [Текст]. — 2011. — № 2. — С. 45.
4. Пастарнак О. Ціна: ризики та страхування її за допомогою аграрних ф'ючерсних бірж... — С. 24.
5. Пальс Л. Серйозна розмова: майбутнє аграрної політики ЄС... — С. 45.
6. Потенциал Украины позволяет производить продукцию высокого качества с низкими затратами / Посольство Германии // АПК-Информ [Электронный ресурс]. — 2011. — 18 июл. — Режим доступа : <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/opinion/109956#.UMOXhHeDrIU>.
7. Кредісов В. А. Державна підтримка конкурентного підприємницького середовища / В. А. Кредісов // Економіка і управління [Текст]. — 2002. — № 4. — С. 22—29.
8. Новий інноваційний продукт страхування ціни в сільському господарстві України від компанії БАСФ // Пропозиція [Текст]. — 2012. — № 4. — С. 28, 29.

9. Рижков О. Державним субсидіям ні! Малопопулярний в Україні слоган взяти на озброєння фермери Нової Зеландії / Олексій Рижков // Пропозиція [Текст]. — 2008. — № 11. — С. 19.
10. Дикун А. Молочний бізнес Канади: секрети успіху / Андрій Дикун // Пропозиція [Текст]. — 2009. — № 8. — С. 123.
11. Губені Ю. Трансформація аграрних відносин у Чехії: загальний огляд та можливі уроки для вітчизняної аграрної політики / Ю. Губені // Економіка України [Текст]. — 2005. — № 6. — С. 79—83.
12. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации [Текст] / Раис Ахметович Фатхутдинов. — М. : Эксмо, 2005. — С. 52.
13. Кредісов В. А. Державна підтримка конкурентного підприємницького середовища... — С. 27.
14. Формування галузевих ринків України: перехідний період [Текст] : наук. вид. / [Точилін В. О., Загорська Т. П., Осташко Т. О. та ін.] ; за ред. В. О. Точиліна. — К. : Фенікс, 2004. — С. 25.
15. Як підтримають фермерів // Пропозиція [Текст]. — 2012. — № 11. — С. 8.
16. Конкурентоспособность казахстанского зерна на мировом рынке повысилась / Минсельхоз РК // АПК-Информ [Электронный ресурс]. — 2012. — 5 июля. — Режим доступа : <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/opinion/1007330#.UMOQJHeDrIU>.
17. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках [Текст] : наук. доп. / [Трегобчук В. М., Пасхавер Б. Й., Бородіна О. М. та ін.] ; за ред. В. М. Трегобчука, Б. Й. Пасхавера. — К. : Ін-т екон. та прогноз., 2007. — С. 23.
18. Збарський В. К. Державна підтримка сільського господарства / В. К. Збарський, В. П. Горьовий // Економіка АПК [Текст]. — 2010. — № 4. — С. 79.
19. Діброва А. Д. Регулювання ринку пшениці: вітчизняний та зарубіжний досвід / А. Д. Діброва, Л. В. Діброва, Я. О. Крилов // Економіка АПК [Текст]. — 2012. — № 5. — С. 67.
20. Радченко О. Д. Інститут державної підтримки малих підприємств у сільському господарстві / О. Д. Радченко // Економіка АПК [Текст]. — 2011. — № 11. — С. 65.
21. Динамика развития инвестиционных планов украинских аграриев за последние 5 лет // АПК-Информ [Электронный ресурс]. — 2012. — 16 янв. — Режим доступа : <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1001332#.UMOU4neDrIU>.
22. Аграрії відмовляються від держпідтримки на пересівання озимих // Агробізнес сьогодні [Текст]. — 2012. — № 9. — С. 8.
23. Концепція загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 роки [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 690-р від 19.09.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80>.
24. Хорунжий М. Й. Аграрна політика [Текст] / Микола Йосипович Хорунжий. — К. : КНЕУ, 1998. — С. 38.
25. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора [Текст] / Тамара Олексіївна Осташко. — К. : Фенікс, 2004. — С. 136.
26. Рижков О. За бразильською системою / О. Рижков // Пропозиція [Текст]. — 2012. — № 12. — С. 14.

27. Гудзь О. Є. Напрями удосконалення державної підтримки кредитного забезпечення галузі тваринництва / О. Є. Гудзь, П. А. Стецюк // Економіка АПК [Текст]. — 2012. — № 11. — С. 51.

28. Маслак Н. Тонкощі кредитування підприємств АПК / Н. Маслак // Пропозиція [Текст]. — 2011. — № 4. — С. 36.

29. Гудзь О. Є. Напрями удосконалення державної підтримки кредитного забезпечення галузі тваринництва... — С. 52—54.

30. Кузьо Н. Що повинен знати фермер про банківські кредити / Наталя Кузьо // Агробізнес сьогодні [Текст]. — 2012. — № 14. — С. 63.

31. Про аграрні розписки [Електронний ресурс] : Закон України № 5479-VI від 06.11.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.

32. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс] : Закон України № 4391-VI від 09.02.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.

Yu. Ulyanchenko

THE INSTRUMENTS OF STATE STIMULATION OF COMPETITIVE ENVIRONMENT DEVELOPMENT IN THE AGRARIAN SECTOR

The instruments of state regulation of competitive environment in agrarian sector of economy are researched. It is mentioned that the application of sound state regulation instruments will ensure the agrarian sector development as well as will stimulate the appearance and strengthening of competitiveness in it.

Key words: state regulation, state regulation instruments, agrarian market, agrarian sector, competitive environment.